

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра менеджменту
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

МАГІСТР

(ступінь вищої освіти)

на тему Розробка проекту розвитку
бізнес-інкубатора НУ "Запорізька
політехніка"

Виконав: студент(ка) 6 курсу, групи ФЕУЗ-518М

Спеціальності ДУЗ. Менеджмент
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

ДУЗ "Менеджмент економіки
та адміністрування" Аболімова О.О
(прізвище та ініціали)

Керівник Сорина О.О
(прізвище та ініціали)

Рецензент Щило Г.М.
(прізвище та ініціали)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Сорина О.О. с.в.к.		
II	Сорина О.О. с.в.к.		
III	Сорина О.О. с.в.к.		
IV	Муромов С.М. с.в.к.		
Нормоконтроль	доц. Панкова А.Ю.		

7. Дата видачі завдання « 15 » 03 2019 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Організаційне зібрання щодо термінів подання магістерської роботи та методики її виконання	01.03.2019	
2	Вибір теми	15.03.2019	
3	Затвердження переліку тем магістерських робіт на кафедрі	15.03.2019	
4	Огляд та опрацювання наукової та спеціальної літератури з теми	Постійно	
5	Наказ Ректора ЗНТУ про затвердження тем магістерських робіт		
6	Видача завдання до магістерської роботи	15.03.2019	
7	Розробка робочого плану магістерської роботи за узгодженням з науковим керівником	29.03.2019	
8	Написання 1 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	31.05.2019	
9	Написання 2 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	20.09.2019	
10	Написання 3 та 4 розділів та представлення їх на кафедру в друкованому вигляді та чорнового варіанту роботи в цілому	11.10.2019	
11	Нормоконтроль	25.10.2019	
12	Попередньої захист магістерської роботи	01.11.2019	
13	Подання роботи на кафедру в остаточному чистовому оформленні	22.11.2019	
14	Захист магістерської роботи перед ЕК	16-19.12.2019	

Студент(ка)

(підпис)Абалимова О.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)Сорина О.О.
(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
 (повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГІ, ФЕУ
 Кафедра Менеджменту
 Ступінь вищої освіти Магістр
 Спеціальність 043 "Менеджмент"
(код і найменування)
 Освітня програма (спеціалізація) 043 "Менеджмент організацій і адміністрування"
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Менеджменту
Др. екон. наук, проф. Пучкіна Т.В.
 « 9 » 12 2019 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Авдєймової Олександри Олександрівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема проекту (роботи) Розробка проекту розвитку бізнес-інкубатора НУ "Запорізька політехніка"
- керівник проекту (роботи) Сорина О.О.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
 затверджені наказом закладу вищої освіти від « 14 » 11 20 19 року № 592
- Строк подання студентом проекту (роботи) 22.11.2019
- Вихідні дані до проекту (роботи) Матеріали наукових періодичних видань, дані ресурсів мережі інтернет, законодавчі та нормативні акти України
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні основи управління розвитком бізнес-інкубатору. Аналіз управління бізнес-інкубатором Національного університету "Запорізька політехніка". Розробка проекту розвитку бізнес-інкубатору НУ "Запорізька політехніка"
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 16 таблиць, 13 рисунків.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Розробка проекту розвитку бізнес-інкубатора НУ «Запорізька політехніка»: с.123, рис.13, табл.16, джерел - 51.

Об'єктом дослідження є діяльність бізнес-інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка», його структура та динаміка розвитку на сучасному етапі.

Предметом дослідження є методичні підходи та інструменти розвитку бізнес – інкубатору.

Мета роботи дипломного проекту полягає в аналізі діяльності академічного бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка» та розробці проекту його розвитку.

Методи дослідження: загальнонаукові (абстрактно - логічний, аналітичний, системного та порівняльного аналізу, системного підходу) та SWOT-аналіз.

Результати та їх новизна: визначено значимість академічних бізнес-інкубаторів для розвитку малого та середнього підприємництва; визначено проблеми, що постають на шляху розвитку бізнес-інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»; запропоновано рекомендації з їх вирішення в межах проекту розвитку бізнес – інкубатору.

Основні положення роботи. Визначено та зроблено оцінку основним проблемам та можливостям в розвитку бізнес-інкубатора та запропоновано заходи щодо управління розвитком бізнес-інкубатора.

Практична значимість дипломного проекту полягає в тому, що запропоновані рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності бізнес – інкубатора Національного університету «Запорізька політехніка», а також в діяльності інших академічних бізнес-інкубаторів.

Ключові слова: АКАДЕМІЧНИЙ БІЗНЕС-ІНКУБАТОР, ЗОВНІШНЕ ТА ВНУТРІШНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ПРОЕКТ, МАЛЕ ТА СЕРЕДНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ, ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ.

ЗМІСТ

Завдання на магістерську роботу	
Реферат	
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БІЗНЕС – ІНКУБАТОРУ	11
1.1 Сутність, функції, завдання та класифікація бізнес – інкубаторів.....	11
1.2 Порядок створення і організація роботи бізнес – інкубатору.....	23
1.3 Роль академічних бізнес - інкубаторів в активізації інноваційного розвитку країни.....	33
Висновки до 1 розділу	40
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС – ІНКУБАТОРОМ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА».....	42
2.1 Техніко – економічна характеристика бізнес – інкубатора та огляд реалізованих проектів.....	42
2.2 Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища бізнес – інкубатору....	50
2.3 Визначення проблем і перспектив розвитку бізнес – інкубатору.....	62
Висновки до 2 розділу.....	69
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ПРОЕКТУ РОЗВИТКУ БІЗНЕС – ІНКУБАТОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА».....	71
3.1 Розробка проекту розвитку бізнес – інкубатору. Обґрунтування стратегії розвитку бізнес – інкубатора.....	71
3.2 Вибір інструментів розвитку бізнес – інкубатору.....	79
3.3 Формування системи показників оцінки ефективності діяльності бізнес – інкубатору.....	88
Висновки до 3 розділу.....	97
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	99
4.1 Аналіз потенційних небезпек.....	99

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки.....	102
4.3 Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці.....	104
4.4 Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях.....	110
4.4.1 Заходи з пожежної безпеки.....	110
4.4.2 Заходи з цивільного захисту.....	111
ВИСНОВКИ	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

ВСТУП

Виходячи з того, що в сучасних ринкових умовах, коли малі та середні підприємства є основною рушійною силою економіки, стає необхідним дослідити основні шляхи оптимізації їх розвитку. Наявність в регіонах великої кількості малих підприємств, служить підвищенню рівня життя, зайнятості, пожвавлення економіки. Малі підприємства, в той же час, є основними суб'єктами економіки, які розробляють і реалізують інновації. Одним із шляхів оптимізації розвитку малих підприємств є функціонування в регіонах бізнес-інкубаторів. Бізнес-інкубатори здійснюють підтримку малих підприємств, починаючи з етапу зародження і закінчуючи випуском стабільно функціонуючого підприємства.

Академічний бізнес-інкубатор є однією з найпоширеніших моделей інкубаторів підприємництва у світі, оскільки саме у вищих навчальних закладах (ВНЗ) міститься значний потенціал інноваційних ідей та розробок, реалізація яких потребує організаційної та фінансової підтримки. Тому стає необхідним досліджувати та виявляти шляхи оптимізації розвитку академічних бізнес – інкубаторів.

Мета роботи дипломного проекту полягає в аналізі діяльності академічного бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка» та розробці проекту його розвитку.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення завдань, які мають наукове і практичне значення:

- визначити сутність, функції, завдання та класифікацію бізнес – інкубаторів;
- визначити порядок створення і організацію роботи бізнес – інкубаторів;
- з'ясувати роль академічних бізнес – інкубаторів в активізації інноваційного розвитку країни;
- дати техніко-економічну характеристику бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»;

–здійснити аналіз стану внутрішнього та зовнішнього середовища бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»;

–оцінити проблеми і перспективи розвитку бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»;

–обґрунтувати стратегію розвитку бізнес- інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»;

–запропонувати інструменти розвитку бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»;

– розробити пропозиції щодо формування системи показників оцінки ефективності діяльності бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка».

Об’єктом дослідження є діяльність бізнес-інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка», його структура та динаміка розвитку на сучасному етапі.

Предметом дослідження є методичні підходи та інструменти розвитку бізнес – інкубатору.

Теоретичною й методологічною основою дослідження склали наукові праці, статті щодо бізнес-інкубаторів, розвитку малих підприємств, інноваційної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в:

- визначено значимість бізнес-інкубаторів для регіону і країни в цілому
- визначено проблеми, що постають на шляху розвитку бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»

- виявлено пріоритетні напрямки розвитку бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»

- на основі визначення проектної та освітньої складових діяльності бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка» запропоновано групи показників оцінювання ефективності діяльності бізнес-інкубатор Національного університету «Запорізька політехніка», що дає можливість розробити метод оцінювання діяльності бізнес-інкубатора.

Практичне значення полягає в тому, що в ході дослідження визначаються основні проблеми, що перешкоджають розвитку та розробляються рекомендації щодо вдосконалення діяльності бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка»

У процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи і прийоми:

- абстрактно-логічний та аналітичний – для конкретизації визначень економічних категорій, теоретичного узагальнення та формулювання висновків;

- системного та порівняльного аналізу – для дослідження особливостей і тенденцій розвитку

- графічний – для наочного відображення досліджуваних показників;

- системного підходу – для узагальнення та надання пропозицій

Інформаційною базою досліджень стали звітні та статистичні дані бізнес – інкубатору Національного університету «Запорізька політехніка», Інтернет-ресурси, результати авторських досліджень.

Основні положення дослідження доповідались та обговорювались на II міжнародній науково-практичній конференції «Генерування інновацій інклюзивного розвитку: національний, регіональний, міжнародний вимір» (м.Запоріжжя 16–17 жовтня 2019 року) та на ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2019. Факультету економіки та управління (м.Запоріжжя 15–19 квітня 2019 року)

Результати роботи знайшли відображення у 2 наукових працях:

- у збірнику тез доповідей щорічної науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2019. Факультет економіки та управління (15–19 квітня 2019 року м. Запоріжжя). Соріна О.О., Аболімова О.О. Проблеми розвитку проектного менеджменту в Україні (с 203-205) [1].

- у збірнику матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції «Генерування інновацій інклюзивного розвитку: національний, регіональний, міжнародний вимір» (16–17 жовтня 2019 року). Соріна О. О Аболімова О. О.

Роль академічних бізнес-інкубаторів в інклюзивному розвитку регіону (с. 330-332) [2].

Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел із 51 найменувань. Робота викладена на 123 сторінках машинописного тексту, містить 16 таблиць, 13 рисунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соріна О.О., Аболімова О.О. Проблеми розвитку проектного менеджменту в Україні. *Тиждень науки-2019. Факультет економіки та управління*. Запоріжжя, 2019. С. 203-205.

2. Соріна О. О., Аболімова О. О. Роль академічних бізнес-інкубаторів в інклюзивному розвитку регіону. *Генерування інновацій інклюзивного розвитку: національний, регіональний, міжнародний вимір*. Запоріжжя, 2019. С. 330-332.

3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV//Урядовий кур'єр.– 2002.– № 143. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення:28.10.2019)

4. The National Business Incubation Association. Глобальна мережа інкубаторів, прискорювачів та інших центрів підприємництва – Режим доступу : <http://www.nbia.org> (дата звернення:28.10.2019)

5. Багашова Н.В. Бізнес-інкубатори: світовий і вітчизняний досвід створення й функціонування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2015.-№11(1). С. 60–63

6. Васильєва Л. М. Бізнес-інкубатори як частина інфраструктури підтримки малого підприємництва. *Держава та регіони*.-2010.січень (№1). Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_1/files/11. (дата звернення:28.10.2019)

7. Сорока М.В. Маркетингове забезпечення діяльності академічних бізнес-інкубаторів як осередків малого бізнесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2011_706/21.pdf (дата звернення:28.10.2019)

8. Івашова Н.В., Авраменко А.С. Бізнес-інкубатори та стан їхнього розвитку в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку*. Суми, 2013. С.111–112.

9. Соловійов В.І. Теоретичні основи функціонування бізнес-інкубаторів. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. Бердянськ,2013.№

4 (24). С. 30–33.

10. В. Філіпов. Порівняльний аналіз розвитку бізнес – інкубаторів в Україні та світі. *Економічний аналіз*. -2011.№8 (1) С.209-212.

11. Микитюк О.П. Бізнес-інкубатори в системі фінансової підтримки малого підприємництва. *Світ фінансів*. – 2009. №2 (3). С. 160–164.

12. Горбунов В.Л., Каганов В.Ш., Мартинюк В.М. Бізнес-інкубатори, підприємництво, економіка: Монографія: Сучасна економіка і право. Москва:Логос, 2007. 224с.

13. Завадяк Р.І., Копусяк Я.Ф. Теоретичні основи функціонування та види бізнес-інкубаторів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету.Серія Економіка*.- 2014.№2 (43). С.78-81.

14. Васін, С. М. Підвищення ефективності управління бізнес-інкубатором як соціально-економічною системою: монографія. Пенза: Изд-во ПГУ, 2013. 218с.

15. ГОРБУНОВА А. В. Теоретичні основи формування і функціонування бізнес-інкубаторів. *Вісник Хмельницького національного університету* .-2018.№ 5 (1). С.35-39.

16. Бітюк І.М. Бізнес - інкубатор як тригер розвитку регіону. *Вісник ОНУ ім.. Мечникава І.І.* -2017.№7. С.62-66

17. Загальні методичні положення щодо формування спеціального режиму сприяння розвитку малого підприємництва в бізнес-інкубаторах. Інститут економіки промисловості НАН України. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2003.185 с

18. Айгістова О. В.,Горбунов В. Л., Каганов В. Ш. Основи побудови бізнес-інкубаторів. Москва: Логос, 1999. 124с.

19. Шевчук Л.Т., Колодійчук А.В. Світовий і вітчизняний досвід створення і функціонування бізнес-інкубаторів. *Регіональна економіка*. - 2013.№ 1. С. 178–184

20. Пугач А.М., Демчук Н.І., Довгаль О.В., Інноваційний розвиток підприємства: навч.посібник; ФОП Швець В.М., Миколаїв.2018, 348с.

21. Якушев О.В. Регіональні аспекти розвитку бізнес-інкубаторів в Україні. *Економіка і організація управління*. -2016. № 2(22). С. 116–125
22. Тебекін, А. В. Інноваційний менеджмент: підручник для бакалаврів. Москва: Юрайт, 2013.476 с.
23. Немченко А. Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної. *Економічні науки*. Кіровоград, 2010. № 17. С. 36-41.
24. Абакуменко О.В., Коваленко Л.О., Сіренко К.Ю. Академічні інкубатори як драйвер розвитку інноваційних проектів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернігів, 2015.№ 3(3).С.12-16.
25. Закон України Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 30.10.2019).
26. Абакуменко О. В., Коваленко Л. О., Марченко Н. А. Роль бізнес-інкубаторів у активізації інноваційного розвитку країни. *Науковий вісник Полісся*. 2015.№ 3(3). С. 52-59.
27. Тульчинська С. О. Функціонування студентських бізнес-інкубаторів на базі провідних університетів України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. Київ, 2015.№ 2 С. 138-140.
28. Чухрай Н. І. Академічне підприємництво за кордоном та в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Львів, 2011. С.448–454
29. Офіційний сайт Національного університету «Запорізька політехніка» Режим доступу:<http://www.zntu.edu.ua> (дата звернення:01.11.2019).
30. Василенко В.А., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління: навчальний посібник. Київ. ЦУЛ, 2003. 396 с.
31. Кайлюк Є. М. Стратегічний менеджмент: навч. посіб.: Харків: ХНАМГ, 2010. 279 с.
32. Виханский О.С. Стратегічне управління: підручник. 2-е вид .перераб. і доп. Москва: Гардарика, 1998,. 296 с .

33. Кузнецова С. SWOT-анализ: практика применения. *Проблемы теории и практики управления*. - 2008. № 5. С. 86-91.

34. Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2019-2020 роки, затвердженою Рішенням Запорізької обласної ради 14.03.2019 № 32. Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2019).

35. Морозов Андрій. Сучасні тренди інтернет-маркетингу Режим доступу: <https://itbcompany.com/blog/internet-marketing/sovremenyie-trandy-internet-marketinga> (дата звернення 15.11.2019).

36. Ціпес Г. Л. Менеджмент проектів в практиці сучасної компанії. Москва: Олімп-Бізнес, 2006. 304 с.

37. Шкіренко В.В. Методичні підходи до попереднього аналізу економічної ефективності проектів на передінвестиційному етапі. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2017 .№ 17. С.44-48.

38. Степаненко В.В. Основні внутрішні фактори успіху діяльності бізнес-інкубатора. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2014. №4 (24). С.39-44.

39. Тульчинська С.О. Функціонування студентських бізнес-інкубаторів на базі провідних університетів України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. Суми, 2015. № 2. С.134-140.

40. Конституція України від 28 червня 1996 р.. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 43. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (дата звернення 20.11.2019).

41. Закон України «Про охорону праці». Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 1. Режим доступу : <http://zakon0.rada>. (дата звернення 20.11.2019).

42. ДСанПІН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електроннообчислювальних машин. Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua>. (дата звернення 22.11.2019).

43. ДСТУ Б В.2.5-82:2016 «Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги

до захисних заходів від ураження електричним струмом».Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

44. НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок».Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

45. НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» – Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

46. НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок».Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

47. НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів».Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

48. НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями». Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

49. НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».Режим доступу : <https://dnaop.com>(дата звернення 22.11.2019).

50. ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою». Режим доступу : <https://dnaop.com> (дата звернення 22.11.2019).

51. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: підручник. 3-тє вид., стер. Затверджено МОН. Київ, 2013.487 с.